

Г. І. Луцишин

Національний університет «Львівська політехніка»

НАЦІОНАЛЬНА КОНСОЛІДАЦІЯ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ОСНОВА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ

У статті розглянуто процес національної консолідації як основу розвитку української політичної нації. Наголошується, що нації, для яких властивий низький рівень консолідації, легко деформуються та руйнуються під впливом внутрішніх протиріч та зовнішнім тиском. Консолідація не обмежується лише створенням політичної нації, а вимагає також формування спільних елементів етнокультурного характеру, включає такі поняття як національна єдність, національна ідея, національні інтереси.

Ключові слова: національна консолідація, політична нація, національна ідея, етнополітика.

В статье рассмотрен процесс национальной консолидации как основа развития украинской политической нации. Отмечается, что нации, для которых свойственный низкий уровень консолидации, легко деформируются и разрушаются под воздействием внутренних противоречий и внешним давлением. Консолидация не ограничивается лишь созданием политической нации, а требует также формирования общих элементов этнокультурного характера, включает такие понятия как национальное единство, национальная идея, национальные интересы.

Ключевые слова: национальная консолидация, политическая нация, национальная идея, этнополитика.

In the article considered the process of national consolidation as basis of development of Ukrainian political nation. It is marked that nations for that peculiar low level of consolidation easily become deformed and collapse under act of self-contradictions and by external pressure. Consolidation is not limited to only creation of political nation, and requires forming of general elements of ethnoculture character also, includes such concepts as national unity, national idea, national interests.

Keywords: national consolidation, nation politic, national idea, etnopolitic.

Проблема національного будівництва залишається для України актуальною, оскільки за двадцять років незалежності так і не вдалось вибудувати модель національного розвитку, спостерігається низький рівень національної консолідації та національної ідентичності. Єдність української нації, консолідація суспільства залежить насамперед від чіткої визначеності вихідних засад, на які спирається нація у своєму розвитку. Сьогоднішні дебати про національну консолідацію України, про націю відбуваються у формі протистояння безлічі різних проєктів «нації будівництва», які не спрямовані на пошук етнонаціонального компромісу.

Історія розвитку української державності свідчить про те, що впродовж багатьох століть низький рівень національної консолідації значно послаблював розвиток держави та нації. Несформованість української політичної нації та її розділеність зумовили актуальність досліджень, що стосуються проблематики національної консолідації. Проблема національної консолідації, етнонаціональної згоди, загальнонаціонального консенсусу завжди була складною для України через етнічні, культурологічні, регіональні, релігійні та інші чинники. Подібні процеси спостерігаємо і на даний час, адже практика показує, що сучасне українське суспільство є вкрай неконсолідованим, що можна спостерігати на усіх рівнях суспільного життя – на рівні політичних еліт, в ситуації пріоритету регіональної ідентичності над ідентичністю загальнонаціональною, сучасної мовної політики та національної ідентичності загалом. Національну роз'єднаність можна пояснити і тим, що Україна у спадок отримала багато проблем, які ускладнюють досягнення національної консолідації, зокрема, це історичний розвиток регіонів України у складі різних держав, етнокультурна та мовна гетерогенність регіонів України, конфесійна гетерогенність, різні зовнішньополітичні орієнтації регіонів України, значні соціально-економічні розбіжності між регіонами України, використання міжрегіональних відмінностей у політичних технологіях тощо. Сьогодні політична еліта не використовує нацією об'єднувачий потенціал і повністю ігнорує завдання соціально-політичної та національної консолідації суспільства, розбалансована ціннісно-нормативна система, загострюються міжнаціональні відносини. Про це свідчать не лише результати сучасних політологічних і соціологічних досліджень, але й це прослідковується на рівні політичної діяльності.

Проблеми загальнонаціональної консолідації виявилися доволі складними для України. Останнім часом серед науковців постійно тривають дискусії, якою повинна бути українська нація, щоб вона залишалась сильною і разом з тим не перетворилась у «безнаціональну» державу. Питання, які були ключовими на початку державотворення, сьогодні постали із цією ж актуальністю. Націю необхідно творити із тих елементів, які сформувались історично та існують на даний час, творення чогось абсолютно нового (модерного) не приносить особливого успіху і не буде тривалим утворенням. Також дискусійними серед науковців залишаються питання з приводу того, що повинно бути в основі української нації – політична, етнічна чи етнополітична складова.

В усі часи науковці по-різному трактували поняття національної консолідації, національної єдності; зокрема одні вважали, що єдність, цілісність держави і нації може забезпечити професійна і моральна влада, наявність авторитетних політичних та національних лідерів, інші за основу консолідації нації брали розвинуте громадянське суспільство, демократію та стабільні соціально-економічні процеси. Звичайно, процеси національної консолідації залежать від багатьох чинників, зокрема політичного режиму, політичної культури, національних традицій, національного складу держави, рівня соціально-економічного розвитку та ін.

Особливу увагу у вивченні проблеми національної консолідації приділяють сучасні українські вчені, зокрема, Варзар І. М., Євтух В. Б., Горбатенко В., Римаренко Ю. І., Кресіна І., Крисаченко В. С., Колодій А. Ф., Картунов О. В., Круглашов А., Майборода О., Рудакевич О. М., Степико М., Федуняк С., О. Дергачов та ін. Також актуальними є і праці зарубіжних науковців - Б. Андерсона, П. Бурдєс, Р. Брюбейкера, К. Дойча, В. Кимлічки, Е., Ренана, Е. Сміта, Ч. Тейлора, Е. Шилза, Ф. Шміттєра та ін.

Українські дослідники – С. Римаренко, І. Варзар, А. Колодій та ін. – розглядають процес національної консолідації як процес націєтворення, який є тривалим та комплексним. С. Римаренко ключовим чинником національної консолідації визначає національну культуру, яка є духовно інтегруючою силою, сприяє духовному пробудженню нації та згуртованості нації [6, с. 359]. Окремі науковці розглядають національну консолідацію як один з етапів розвитку нації, зокрема, К. Майноуг розглядає розвиток нації як триступеневий процес 1) пробудження – період, коли нація усвідомлює себе як нація, коли відбувається пошук національної ідентичності, відродження національної культури, мови; 2) боротьба за незалежність; 3) консолідація нації – після досягнення незалежності державам часто загрожує небезпека розпаду на частини, і тому зміцнення, об'єднання є важливим процесом [5, с. 150].

Процес формування української політичної нації позначений різними теоретичними підходами націєбудівництва -- народницький (М. Костомаров, В. Антонович, М. Грушевський, Р. Лещенко, С. Шелухін), консервативний (В. Липинський, О. Назарук, С. Томашівський, Д. Дорошенко, В. Кучабський), державницький (О. Бочковський, В. Старосольський, С. Дністрянський, О. Ейхельман, С. Рудницький), дослідники радянського періоду (М. Слабченко, М. Яворський, В. Сарбей, В. Дядиченко, Ю. Бромлей). Представники кожного з підходів пропонували своє бачення чинників та методів національної консолідації. Аналізуючи праці зарубіжних та українських дослідників варто наголосити, що проблема виникнення й еволюції націй охоплює надзвичайно широке коло питань, навколо яких вже тривалий час точаться гострі дискусії, що зумовлені різними методологічними підходами до вирішення поставлених проблем. Звичайно, актуалізація кожного з чинників національного будівництва залежить від конкретних історичних умов формування нації та сучасних реалій. На сьогодні труднощі наукового пізнання нації зумовлені високим ступенем політичної заангажованості проблеми націєбудівництва.

Мета даної статті – проаналізувати процес національної консолідації як основу формування та розвитку української політичної нації.

Розвиток нації є системним та тривалим процесом, який охоплює усі сфери як суспільної, етнонаціональної так і політичної діяльності. У системі внутрішньонаціональних процесів ключове значення має все, що пов'язане із національною єдністю та особливостями її розвитку, її політичним змістом. Без національної консолідації неможливо досягнути ключових стратегічних цілей у діяльності нації та держави, це необхідна умова для стабільного політичного розвитку, впровадження реформ, стабілізації економіки та подальшого національного розвитку. Національна єдність – це чинник, який постійно діє і становить основу національної життєдіяльності. Розвиток політичної нації є одним із способів стабілізації міжетнічних відносин, гармонізації інтересів титульної нації та національних меншин, важливим стимулом для консолідації суспільства. Важливу роль у цьому процесі відіграє і державна політика.

У науковій політологічній літературі вивчення феномену і процесу консолідації є відносно новим. Як науковий феномен консолідація в перекладі з латинської (*consolido*) «consolidation» - об'єднання, згуртування, зміцнення. Проблеми консолідації розглядаються у різних сферах

знань, зокрема, у соціології, політології, економіці, культурі тощо. Термін консолідація використовується, коли йдеться про об'єднання людей, окремих організацій, громадських сил для посилення боротьби за спільні цілі. Сутність процесу консолідації можна розглядати у таких значеннях: зміцнення, згуртування суспільства та усіх його компонентів; вибір, який веде до формування сукупності правил політичної гри, спільних домовленостей, які є результатом взаємної згоди.

Національна консолідація – це етнополітичний процес, який спрямований на зміцнення та об'єднання етнополітичних груп, які утворюють націю, шляхом поступового усунення бар'єрів та формування спільних цінностей, інститутів (політичних, економічних, соціальних, духовних) з метою досягнення спільних завдань. Процес національної консолідації може розвиватись як згори до низу, коли ініціатива іде від національно-свідомої еліти, так і в зворотному напрямку – знизу догори, з ініціативи народу за умови розвинутого громадянського суспільства. Також ряд західних науковців вказує на те, що консолідація у політичній нації часто формувалась із застосуванням сили зі сторони держави. Проте сьогодні методи силової консолідації вважаються неприйнятними і засуджуються світовою демократичною громадськістю. Сучасні нації можуть розбудовуватись на добровільних засадах, за принципом компліментарності.

Національна консолідація суспільства залежить від багатьох чинників, зокрема, вона є можливою за умови національного консенсусу (лат. consensus – згода, однастайність) – згода між суб'єктами політики з національних питань на основі базових цінностей і норм, спільних для всіх основних соціальних та політичних груп суспільства; це стан згоди більшості суспільства щодо ключових принципів політичної організації, розподілу благ, влади та прав у суспільстві. Етнополітичний консенсус означає спільність позицій, взаємну згоду, які встановлюються у суспільстві або до яких приходять етнополітичні групи, незважаючи на відмінності, протилежні інтереси, зумовлені етнічними, соціальними, політичними, національними, релігійними та іншими особливостями.

Серед основних принципів національної консолідації України можна назвати: створення атмосфери взаєморозуміння і довіри між нацією і етнічними меншинами незалежно від соціального стану; розвиток поліетнічного суспільства на засадах толерантності, діалогу, національної спрямованості, честі й гідності; створення сприятливих умов для збереження етнополітичної ідентичності, спадкоємності поколінь; розвиток культурної самобутності українського етносу, всебічне відродження мови, вдосконалення правових основ регулювання національних відносин [2, с. 212].

Етнополітичними чинниками консолідації української нації можна вважати гармонізацію міжнаціональних та міжетнічних відносин, відносини між етносуб'єктами (титульна нація – національні меншини – корінні народи), а також відносини всередині окремого етносу, що відображають соціально-історичні та політико-економічні умови життя цього етносу, його статус, норми, традиції, пріоритети та цінності. Перешкодою для національної консолідації України є протиставлення різних соціокультурних середовищ – україномовна українська культура населення Західної України та частини областей Центральної України; російськомовна українська культура східних, південних та частини центральних областей України. У питаннях політичній та національній консолідації населення України на сучасному етапі культурний фактор тісно пов'язаний із етнічним і набирає зростаючої ваги. Проблемним є те, що наша держава за час свого розвитку не мала досвіду національної єдності, оскільки, перебуваючи у складі різних держав, Україна не мала ані територіальної, ані етнічної, ані культурної єдності.

Враховуючи поліаспектність та багатовимірність процесу консолідації, він може бути багатофункціональним, а інколи і маніпулятивним. Український дослідник М. Степико наголошує, що консолідація соціуму може розглядатися у різних вимірах: консолідація територіальна (горизонтальна), ціннісна (вертикальна), ситуативна, загальнонаціональна тощо [7, с. 20]. Також вчений вказує на те, що консолідація соціуму може бути і ситуативною, адже саме ситуативну консолідацію ми періодично спостерігаємо в Україні. Національна консолідація може здійснюватися під впливом як внутрішніх факторів – соціальних, політичних, релігійних, національних, етнічних тощо, так і зовнішніх – впливу окремих держав, міжнародних організацій, наявність зовнішньої небезпеки чи загроз.

До проблеми консолідації слід підходити комплексно, не лише з точки зору стабілізації і зміцнення суспільства, нації чи демократичного політичного режиму. Один з відомих теоретиків проблеми консолідації Ф. Шміттер визначає суть процесу консолідації як вибір, що веде до формування та уніфікації правил політичної гри, домовленостей на основі взаємної згоди. Ключовою дилемою консолідації Ф. Шміттер вважає питання про набір інститутів та цінностей, з якими політики можуть погодитися, а громадяни побажають підтримати. Потрібна згода відносно основних правил, з використанням яких вирішилися б існуючі суперечності та

конфлікти [9, с. 19].

Результати багатьох соціологічних досліджень свідчать про те, що у частини українського суспільства виробилося доволі негативне сприйняття поняття «нації» та самого поняття «національний». Це можна пояснити як внутрішньополітичними причинами, так і зовнішньополітичними (вплив інших держав). Певний внесок у ці процеси зробили і лідери держави, зокрема, президент Леонід Кучма заявляв, що національна ідея не спрацювала. Віктор Ющенко, з яким у 2004 році пов'язували новий етап національного відродження, особливий наголос робив на минулому, історичний пам'яті, але не зумів сформулювати програму майбутнього розвитку нації. Використання історичних подій та фактів для посилення національної ідеї та стимулювання національної гордості є важливим кроком, але для розвитку нації цінним є образ спільного майбутнього, нація повинна отримати проєкцію майбутнього, інакше вона втратить мотивацію бути нацією. Тут доречним є вислів Е. Ренана: «Нація вимагає минулого, але в сучасності вона резюмується цілком контретним фактором: це чітко висловлене бажання продовжувати спільне життя» [8, с. 254].

Політична нація формується на основі різних етнічних спільнот, які об'єднані спільною історичною долею, спільною державною мовою, загальнонаціональними цінностями та політичними інститутами. Політична нація консолідує людей, вона формується на основі національної державності та громадянського суспільства, владні інституції сприяють національній консолідації, інколи використовуючи з цією метою навіть методи примусу. Представники політичних націй вирішують питання своєї національності на підставі громадянства, належності до певної держави, схвалення її найголовніших політичних цінностей. Політичну націю формують державотворчий етнос та національні меншини країни. Спільним для них є громадянство держави, яку вони творять для себе, захист прав та свобод кожного з членів суспільства, національні інтереси країни загалом. Також політична концепція нації базується на теорії «спільності території», зокрема, важливою є територіальна солідарність серед населення, незалежно від етнічних, культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей, спільні інтереси і надії на майбутнє стають новітніми сутнісними характеристиками нації, створюють її синонімічні доповнення – «політична нація», «нація – держава». Така нація твориться державою, яка формує спільні цінності, що стають основою для консолідації нації.

Основою активності політичної нації є соціополітичні та державотворчі процеси в умовах розвиненого громадянського суспільства, дотримання прав людини, політичних свобод та високої політичної культури. І хоча «нація» і «держава» належать до різних суспільних категорій, вони мусять співіснувати. Держава може успішно розвиватись тоді, коли існує почуття єдності національної спільноти, особливо в питанні підтримки державної влади. Водночас нація здатна зберегти свою культуру, тобто свою національну індивідуальність завдяки підтримки державної влади.

Формування політичної нації відбувається у тісному взаємовпливі держави, її титульного етносу та національних меншин. Однак для усіх визначень поняття нації, хоча б частково, але завжди присутній етнічний компонент – мова, культура, традиції тощо. Етнополітика держави в умовах творення політичної нації формується за принципом «єдність в різноманітності». Основою для побудови політичної нації є добре сформовані політичні та економічні зв'язки, які підкріплені культурою, мовою, традиціями. Важливим є і те, що політична нація виражає волю усіх суспільно активних громадян в полі етнічному суспільстві, вона сприяє активній інтеграції суспільства на рівні політичних відносин, разом з тим важливим є врахування етнічних чинників, зокрема, врахування інтересів різних національних меншин.

Політична нація сприяє активній інтеграції суспільства на рівні політичних відносин, разом з тим важливим є врахування етнічних, культурних, релігійних чинників. Основою консолідації суспільства є розуміння української політичної нації як відкритої поліетнічної спільноти.

Як зазначає С. Римаренко, «вихідним пунктом консолідації суспільства є розуміння самої української нації як поліетнічної спільноти, що історично склалася на території України і усвідомлює себе як спільноту громадян Української держави» [6, с. 359]. Водночас консолідація не обмежується лише створенням політичної нації, а вимагає також формування спільних елементів етнокультурного характеру, включає такі поняття як національна єдність, національна ідея, національні інтереси тощо.

На переконання Т. Возняка, можна виділити дві концепції творення, формування та консолідації політичних націй. Значною мірою вони опираються на те, звідки нація черпає мотивацію для свого існування, енергію для свого розвитку і у якому напрямку вона хоче розвиватися. Як не парадоксально, є нації чи їх частини, які черпають свою енергію тільки у минулому і дивним чином пробують розвиватися у минуле. А є нації, чи їх частини, які черпають енергію у майбутньому і розвивається у майбутнє [3].

Зміст і характер національного розвитку багато в чому залежить від того, яких саме народів він стосується – чи нація формується вперше, чи процеси національної консолідації відновлюються, посилюються, набувають сучасних форм, а сама нація підноситься на новий, вищий щабель розвитку.

Цікавим є бачення розвитку політичної нації українською письменницею Оксаною Забужко, яка наголошує, що політична нація починається саме із єдиного інформаційного поля [3]. О. Забужко переконана, що аналізуватися повинні однакові, спільні ідеї, а не персоналії. В країні велика множина роздроблених «малих інформаційних полів», і тому дуже утруднена громадська консолідація, бо будь-яка нова інформація просто «тоне» в загальному перехресному «шумі». Письменниця підкреслює, якщо не буде працювати принцип спільному консенсусу у суспільстві, то нема і сенсу говорити про те, що це за суспільство. Аналітики в Україні часто говорять, що потрібна «Солідарність» за аналогом польської. Однак там, де немає зрілого громадянського суспільства, там немає відкритих політичних процесів, нормального життя, нормальної країни, «Солідарність» не може скластися в умовах інформаційного хаосу -- наголошує О. Забужко.

Національна консолідація суспільства найчастіше забезпечується двома способами: політико-правовим засобами (культурні уподобання стають особистою справою громадян) та за ініціативою «титульної нації», етнічної серцевини, коли приналежність до нації не визначається державним кордоном. Досвід показує, що нація, яка об'єднана почуттям патріотизму, культурними цінностями швидше консолідується і спроможна ефективніше вирішувати свої проблеми. Роль держави в консолідації багатьох націй була значною, проте її не варто переоцінювати. Зусилля держави не мали успіху, коли вона хотіла асимілювати етноси, які вже політизувались, усвідомивши свою самобутність, хоча і не створили власні держави.

Підсумовуючи, варто наголосити, що хоча сучасний націєтворчий процес в Україні триває більше двадцяти років, успіхів в етнонаціональній політиці поки що дуже мало. Для подолання політико-ідеологічної та мовно-культурної роз'єднаності регіонів необхідна виважена та науково-обґрунтована етнонаціональна політика. Як наголошує А. Колодій, «міцність і життєздатність нації залежить насамперед від наявності волі і вміння людей, що належать до неї, будувати державу, від усвідомлення необхідності здійснювати свій суверенітет, розвивати культуру і загалом влаштовувати своє життя відповідно до власних уявлень» [4, с. 231]. Незавершеність консолідації титульного етносу, брак національної свідомості, нездатність українців відстоювати свій національний інтерес, позбавляють державу міцного етнонаціонального ядра, навколо якого б ефективно формувалася ідентичність політичної нації.

Як бачимо, немає єдиної моделі та успішної формули національної консолідації та розвитку політичної нації. Єдність нації – запорука стабільності та ефективного підґрунтя для формування політичної нації. Політична нація може розвиватись лише у демократичній державі та за умов розвитку громадянського суспільства, де існує рівність прав титульного етносу із іншими етносами, що проживають на території держави, де панує верховенство закону та повага до прав людини, де існує високий рівень політичної участі населення, де громадян між собою об'єднують спільні цілі, одна мета, спільні інтереси.

Бібліографічні посилання:

1. **Возняк Т.** Два принципи формування політичної нації / Т. Возняк // Українське слово. – 2011. – 14 березня
2. **Іванов І. Ю.** Консолідація української нації в процесі економічних перетворень (політологічний аналіз) / І. Іванов // Дослідження світової політики: Збірник наукових праць / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – Вип. 26. – 2004. – С. 210- 224.
3. **Забужко О.** Ми продовжуємо жити на руїнах однієї з найстрашніших тоталітарних імперій / О. Забужко [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://polit.ua/articles/2011/03/25/zabuzhko.html>.
4. **Колодій А. Ф.** Національний вимір національного буття / А. Колодій. – Львів: Астролябія, 2008. – 368 с.
5. **Майноуг К.** Анатомія націоналізму / Кеннет Майноуг // Націоналізм. Антологія. – Київ: Смолоскип, 2000. – С. 119-156.
6. Національно-державне будівництво: концептуальні підходи, сучасна наукова література/ Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас, Ю. С. Шемшученко та ін. ; За ред. Ю. І. Римаренка. – К.: Довіра, 1999. – 559 с.
7. **Степико М.** Консолідація української нації: проблеми та перспективи/ М. Степико // Вісник НАНУ. - 1999. - №6. - С. 16 - 26.

8. **Ренан Е.** Що таке нація?/ Е. Ренан / Націоналізм: Антологія. 2-ге вид. – К.: Смолоскип, 2006. – 684 с.
9. **Шмиттер Ф.** Размышления о гражданском обществе и консолидации демократии / Ф. Шмиттер // Полис. – 1996. – № 5. – С. 87- 96.

УДК 327. 2

Т. П. Лаврук

Івано-Франківський університет права ім. Короля Данила Галицького

КОЛІЗІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДЕМОКРАТІЇ: В ПОШУКАХ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Суперечності функціонування демократії тривалий час є резонансним фактором досліджень у галузі політичної науки. Широкий інтерпретаційний спектр часто не стільки вносить змістовну визначеність, скільки остаточно заплутує сприйняття цього феномену. За таких обставин вирішального значення набуває виявлення причинно-наслідкових зв'язків, які призводять до суперечливих вердиктів щодо демократії.

Ключові слова: демократія, політична сфера, функціонування, інтерпретація, причинно-наслідкові зв'язки, змістовний генезис.

Противоречия функционирования демократии длительное время является резонансным фактором исследований в области политической науки. Широкий интерпретационный спектр часто не столько вносит содержательную определенность, сколько окончательно запутывает восприятие этого феномена. При таких обстоятельствах решающее значение приобретает выявление причинно-следственных связей, которые приводят к противоречивым вердиктам в отношении демократии.

Ключевые слова: демократия, политическая сфера, функционирования, интерпретация, причинно-следственные связи, содержательный генезис.

Contradictions associated with the operation of democracy have long been a resonance factor of studies in political science. A wide range of interpretation often not so much making a substantial certainty as completely confuses the perception of the phenomenon. In such circumstances, the crucial importance belongs to identification of cause-and-effect relationships that lead to inconsistent verdicts on democracy.

Keywords: democracy, the political sphere, operation, interpretation, causal relationships, meaningful genesis.

У праці «Про демократію» Роберт Даль зазначав: упродовж двадцяти століть, протягом яких демократія обговорювалася, дискутувалася, аналізувалася, ігнорувалася, підтримувалася, стверджувалася, реалізовувалася, руйнувалася і зазнавала аргументаційних атак, згоди щодо деяких найбільш фундаментальних аспектів, котрі відносять до її сутності, так і не виникло. Від себе додамо: аналогічне зауваження виявилось б цілком справедливим, якщо його екстраполювати на вище демократії, ідеології та деяких інших поширених феноменів сучасної суспільної дійсності, які мають найвищий рейтинг вживаності й за всіма канонами формальної логіки мали б бути понятійно найбільш виразними, прозорими і несуперечливими.

Високим рівнем аргументованості позначена теза, згідно з якою «демократія може успішно функціонувати лише тоді, коли члени суспільства володіють специфічною (демократичною) політичною культурою (консенсусною, неконфліктальною). Коли ж така культура суспільству не притаманна, то про демократію не може бути й мови навіть за наявності демократичних інститутів. Які ж фактори, що впливають на становлення демократичного режиму, визначають його стабільність, або, навпаки, стають причиною падіння? Прагнення дати відповідь на це запитання привела багатьох дослідників до визначення культурних факторів, які поряд з інституціональними, політичними та економічними розглядалися як одне з можливих пояснень» [1, с. 76-77].

Спроба скласти перелік визначень демократії як форми правління, політичного режиму і способу життя привела Р. Дала до впровадження в науковий обіг терміну «поліархія», що означає форму правління більшості громадян (на протигагу монархії та олігархії)». Концепція поліархії є неоелітистським варіантом плюралістичної демократії, за якої акцент робиться на плюралізмі